

DĚJINY UMĚNÍ

Peter TAJKOV, *Sakrálna architektúra 11.–13. storočia na juhovýchodnom Slovensku*, Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach, Košice 2012

307 s., ISBN 978-80-553-0930-9

Publikace Petra Tajkova, který se již dlouhodobě věnuje výzkumu raně středověké církevní architektury na Slovensku, vychází z jeho disertační práce. V centru autorova zájmu stojí oblast severních přítoků řeky Tisy, která zahrnuje nejen jihovýchodní část Slovenska, ale také příhraniční oblasti v Maďarsku a na Ukrajině. Rozšíření geografického záběru bylo vedeno snahou zmapovat církevní architekturu v regionálním kontextu této části uherského státu, jádro publikace je však založeno především na průzkumu dochované architektury slovenských vesnických kostelů, případně výsledků archeologických výzkumů, jichž se autor osobně zúčastnil. Jak už časové vymezení práce napovídá, jejím předmětem je především sakrální architektura románská a raně gotická.

Po krátkém historickém exkurzu autor předkládá rozsáhlý katalog jednotlivých lokalit, který je členěn podle tří geografických regionů vycházejících ze středověkých komitátů Zemplín, Abov a Turňa. V rámci regionů dochází pak ještě k třídění podle půdorysné typologie kostelů. Nejprve jsou představeny centrály, zastoupené v místních podmínkách rotundami; vynikají dva příklady rotund s šesti konchami vybranými v interiéru v síle zdiva v maďarské Karcze a ukrajinských Horjanech. Následují skupiny podélných jednolodních kostelů s půlkruhovou apsidou, protáhlou apsidou, pravouhlým presbytářem s připojenou půlkruhovou apsidou či jen s prostým pravouhlým presbytářem. Poslední typ reprezentuje zpravidla nejmladší etapu výstavby kostelů ve sledovaném časovém horizontu.

Dále se zde vyskytuje skupina podélných jednolodních kostelů s připojenou západní věží. Ty byly na východě doplněny opět buď pravouhlým závěrem, nebo půlkruhovou apsidou. Specifickou skupinu, s níž se na našem území setkáváme pouze výjimečně, představují jednolodní kostely s věží vystavěnou nad středním polem západní tribuny. Na sledovaném území však představuje nejčetnější typ mezi dochovanými emporovými kostely. Po této skupině následují některé vybrané klášterní kostely, v závěru jsou v samostatné kapitole připojeny také informace o zaniklých kostelech.

U každého kostela jsou stručně podány dějiny včetně nejstarší zachycené zmínky o patrocinii, přehled dosavadního bádání, popis nejstarší dochované architektury kostela a nakonec také stylové zhodnocení. Datace se v některých případech může opřít i o nálezy pocházející z archeologického výzkumu kostela nebo okolního pohřebiště. Všechny lokality doprovází půdorysný plán v jednotném měřítku 1 : 200. Lepší by však rozhodně bylo připojení měřítko a také orientační růžice ke každému plánu, neboť současné řešení orientující na nákresech všechny stavby k severu je matoucí. Jen výjimečně se v plánech setkáváme s celkovou stavební analýzou. Do většinou převzatých půdorysů byla vyznačena pouze předpokládaná nejstarší středověká fáze i s určením její datace.

V závěrečné syntetizující části se Tajkov zabývá nejprve různými uměleckými a technickými detaily, jako například způsobem zakládání staveb. Mezi stavebními materiály zaujímala zejména od druhé poloviny 12. do první poloviny 13. století významné postavení cihla, používaná nejen k hrubému zdění, ale rovněž pro různé výzdobné prvky. Autor se věnuje rovněž vývoji kamenosochařské výzdoby a vstupním portálům. Připojení fotodokumentace uvedených detailů až v této části publikace místo k jednotlivým lokalitám se však ukazuje spíše jako kontraproduktivní. Celkově je ale bohatý barevný obrazový doprovod knihy velkým kladem.

V předposlední části představuje autor vývoj emporových kostelů, především již uvedeného charakteristického typu tribunového vesnického kostela s centrální věží nad emporou. Ve shodě se západní literaturou považuje tyto stavby za odvozeniny západních částí klášterních bazilik. Jednou z charakteristik většiny těchto empor je malá užitná plocha, proto jim přičítá smysl spíše symbolický, případně sloužily jen některým liturgickým funkcím. Jednoduché západní pavlačové a zejména věžové empory se nevyskytují v oblasti tak často. Zcela výjimečné příklady pak představují východní empory nacházející se v patrech věží po stranách presbytáře klášterního kostela v maďarské Boldvě a dále také věžová tribuna (kombinovaná s pavlačovou) v kostele ve Svinici u Košic. Tajkov datuje západní část kostela do sklonku 13. století, neboť mladší dataci podle něj zpochybňuje právě existence empory. Dochovaná architektura západního vstupního portálu však umožňuje připustit i datační přesah do první čtvrtiny 14. století. Stavitelem vesnických emporových kostelů v oblasti byla podle všech indicií šlechta.

V závěrečných kapitolách se autor znovu vrací ke vztahům mezi typologií vesnických kostelů

a jejich stářím, respektive k závislosti frekvence výskytu jednotlivých stavebních typů na postupu osídlení. Výstavba farní sítě v oblasti byla dokončena až na přelomu 13. a 14. století. Poslední fáze výstavby vesnických kostelů druhé poloviny 13. století je reprezentována velice často jednoduchým podélným kostelem s pravouhlým presbyteriem, pro které je typické zjednodušení architektury oproti předchozím obdobím. Špičkových představitelů rané gotiky s výrazně architektonizovanými články totiž nacházíme ve zdejším vesnickém prostředí velmi málo. Na konci publikace je připojen ještě přehledný sumární přehled všech lokalit v abecedním pořadí se základními údaji.

Tajkovova práce naznačuje vazby mezi vesnickou církevní architekturou a dějinami osídlení a také souvislosti s klášterní a řádovou architekturou jako nositelkou inspiračních zdrojů. Především však představuje velice důležitý srovnávací materiál nejen z hlediska vývoje drobné vesnické sakrální architektury, ale také románských empových kostelů (nejen) na Slovensku.

ROBERT GÁJA

Ulrike JENNI – Maria THEISEN,
Mitteleuropäische Schulen IV
(ca. 1380–1400). *Hofwerkstätten König*
Wenzels IV. und deren Umkreis, Verlag
der Österreichischen Akademie der
Wissenschaften, Wien 2014

252 s. a 130 vyobr. (část textová), 56 s. a 140 vyobr. (část obrazová), ISBN 978-3-7001-7203-1

Ulrike Jenni a Maria Theisen publikovaly v roce 2004 třetí svazek řady věnované středoevropským iluminovaným rukopisům ve sbírkách Rakouské národní knihovny. Zaměřily se na období zhruba 1350–1400, ovšem s výjimkou těch kodexů, které bylo možno spojit buď přímo s osobou Václava IV. jako objednavatele, nebo s malíři pro něj pracujícími. Na zpracování této problematiky čekala odborná obec celé desetiletí – můžeme rovnou předeslat, že se trpělivost vyplatila.

Rukopisy spojované s králem Václavem IV. přitahují již dlouhou dobu soustředěnou pozornost, přičemž v druhé polovině 20. století měly zásadní význam především publikace Josefa Krásky a Gerharda Schmidta. Právě na závěry poslední jmenovaného bylo v nové publikaci v mnohém navázáno. Tematické ohraničení knihy přináší určité výhody, které se promítly i do struktury

katalogu. Po vstupním slově následuje poměrně rozsáhlý uměnovědný úvod (s. 1–64) mapující rozdílné aspekty pestré mozaiky, počínaje historickým pozadím, emblematikou, osudy královské knihovny, jakož i poznámkami k dobové knižní produkci pod Václavovým patronátem, jež se tak v pojetí autorek proměňuje z monoliticky chápaného celku do sítě různých dílen, jak naznačeno již v titulu. To má závažné důsledky. Takto pojímaný konglomerát totiž přestává být výlučným a cíleným produktem vůle panovníka či jeho okruhu, ale stává se do jisté míry nahodilým metamorfujícím uskupením, otevřeným pro případné vnější podněty i zadavatele.

Přímo do knihovny Václava IV. je dnes počítáno sedm rukopisů, z nichž dva nejsou ve sbírkách Rakouské národní knihovny, a proto je katalog zásadněji nezohledňuje (německý překlad Výkladu žaltáře od Mikuláše z Lyry, Salzburg, UB, M III 20, a Astronomický sborník, Mnichov, BSB, clm 826). Zbylých pět rukopisů je schraňováno ve Vídni: staroněmecký překlad Starého zákona, tzv. Bible Václava IV. (Cod. 2759–2764), dvorský rytířský epos Willehalm (Ser. n. 2643), dva rukopisy astronomické, totiž Sborník (Cod. 2352) a Ptolemaiov Quadripartitos (Cod. 2271), a konečně Zlatá bula (Cod. 338). Několik dalších rukopisů je do dvorské knihovny řazeno s větší či menší jistotou, především jde o oxfordskou Modlitební knihu (Pembroke College, ms. 20) a madridský *Dragmaticon philosophiae* (BN, Res. 28).

Úvodní část vrcholí precizní charakteristikou a rozřazením malířských dílen a florátorů, spoluúčastných na obřímím projektu královny Bible, přičemž je opětovně konstatována misty vypozařovaná úzká spolupráce mezi florátory a iluminátory, o níž se hovořilo již v odstavcích o knižní produkci. Je nám tak představen Mistr Balámovy historie, Dílna Sedmi dnů stvoření (*Siebentage-Werkstatt*, zvaná v české literatuře ponejvíce Mistr Willehalma), Mistr knih Šalamounových i Mistr knihy Rút, Mistr Esdrášův, Samsonův a Mistr Morganovy bible, pokřtěný podle podílu na rukopise uloženém dnes ve Spojených státech (zvaném též Bible Ondřeje z Rakous, New York, Pierpont Morgan Library, M 833), Mistr Zlaté buly, Mistr Pavlových epistol a dále svými jmény známí Frana a N. Kuthner. Autorky se mohly opřít o Schmidtovy studie, jeho názory však doplňují vlastními objevy (např. v dílně Willehalma identifikují nově Mistra sv. Kateřiny).

Jak vysvítá již z titulu, kniha se nezaměřuje pouze na pět luxusních cimélií, nýbrž je v ní zahrnuto devět jiných rukopisů, které spadají do posledního dvacetiletí čtrnáctého věku a s královskými kodexy je pojí buď umělecké,